

IVANA ŠKEVIN RAJKO

Sveučilište u Zadru

Odjel za talijanistiku

Obala Petra Krešimira IV, 2, HR-23000 Zadar

iskevin@unizd.hr

DIJALEKTNE PROMJENE U GOVORU BETINE – PRIMJER VINOGRADARSKE I BAČVARSKÉ TERMINOLOGIJÉ

U radu se opisuju promjene na leksičkoj razini u govoru Betine na primjeru vinogradarske i bačvarske terminologije. Polazi se od pretpostavke da mlađi govornici rabe manje dijalektnih varijanti od starijih sumješšana te se razmatraju društvene i ekonomske promjene i princip istaknutosti, odnosno jezično prilagođavanje kao čimbenici dijalektnih promjena. Leksička je građa prikupljena od šest ispitanika starije generacije govornika, a zatim je, upitnikom i strukturiranim intervjuima provjerena kod dvanaest ispitanika srednje generacije. Kvantitativna je analiza pokazala da 63 % govornika poznaje značenje, a da se 45 % koristi terminima iz područja vinogradarske i bačvarske terminologije što upućuje na dijalektne promjene na leksičkoj razini u govoru Betine.

1. Cilj i metodologija rada

Cilj je ovog rada utvrditi dijalektne promjene u govoru Betine na leksičkoj razini na uzorku od 102 termina iz područja vinogradarske i bačvarske terminologije. U tu su svrhu u istraživanju sudjelovale dvije skupine ispitanika. Prvu je skupinu činilo šest starijih stanovnika i stanovnica Betine, rođenih između 1922. i 1955. godine, koji nisu uopće ili nisu dugo izbivali iz mjesta. Od te su skupine ispitanika između 2008. i 2010. prikupljeni i prema zvučnim zapisima akcentuirani leksemi koji čine upitnik. Etimološka analiza građe pokazala je da je oko 45 % termina romanskog, dok su ostali termini uglavnom slavenskog podrijetla. Drugu je skupinu činilo dvanaest govornica (6) i govornika (6) iz Betine, rođenih između 1969. i 1992. godine. Devet od dvanaest ispitanika najmanje je pet godina živjelo izvan mjesta radi posla ili školovanja. S tom je skupinom ispitanika istraživanje provedeno 2021. i 2024. godine, putem upitnika i strukturiranih intervjuja. Iz upit-

nika su isključeni neki općepoznati termini kao što su *bačva*, *dno*, *čep*, *zrno*, *grozd*, *boca*, *list*, *loza*, *divja loza*, *pupojak* ili *pup*, *sadnica* i *točiti*, *vinograd* i *vino*. Za vrijeme intervjuja ispitanicima je ponuđen leksem i postavljeno pitanje poznaju li njegovo značenje te upotrebljavaju li ga u određenim situacijama. Kada ispitanici nisu znali značenje leksema, pretpostavljalo se da ga ne upotrebljavaju u govoru. Ispitanici koji su poznavali značenje riječi, odgovarali su upotrebljavaju li riječ ili ne, a za pojedine su riječi komentirali da se više ne koriste ili da su referenti izišli iz upotrebe. Naime, radi se o građi koja je do kraja sedamdesetih godina prošlog stoljeća, dok su se Betinjani još uvijek aktivno bavili vinogradarstvom, činila dio aktivnog leksika Betine. Iz današnje je perspektive priličan broj istraživanih lema pod utjecajem izvanjezičnih čimbenika prešao u pasivan leksik. Utvrđivanje jezičnih promjena, u okviru vinogradarske i bačvarske terminologije, temelji se na kvantitativnom pristupu i na analizi poznavanja ili nepoznavanja, upotrebe ili neupotrebe izabranih termina. Zbog primjene upitnika i strukturiranih intervjuja tijekom istraživanja, rezultati se temelje na percepciji govornika o upotrebi istraživanih leksema, a ne na njihovoj stvarnoj upotrebi u komunikaciji. Ponekad je percepcija vlastitog jezičnog ponašanja drukčija od ponašanja u stvarnoj komunikaciji (usp. Trudgill 1972, Gilles 1998: 73, Auer, Hinskens i Kerswill 2005: 7), a uvjerenje da govorimo na određeni način, odnosno *psihološku dimenziju akomodacije*, potrebno je razlikovati od stvarne *jezične dimenzije akomodacije* (usp. Thakerar, Giles i Cheshire 1982, Auer i Hinskens 2005: 342). Fonetska analiza građe, koja bi sigurno ukazala na promjene, u ovom je istraživanju izostavljena.

2. Teorijski aspekti dijalektnih promjena

U svojem su pionirskom radu Weinreich, Labov i Herzog (1968) naveli da interni (jezična struktura), eksterni (kontakt s drugim varijetetima) i izvanjezični (društveni, politički i ekonomski) čimbenici dovode do dijalektnih promjena, odnosno da su oni najvažniji čimbenici promjena u ekologiji nekog jezika. Dijalektna se promjena manifestira kao *dijalektno niveliranje* ili kao *dijalektna zamjena*. U radu se bavimo dijalektnim niveliranjem, odnosno smanjenjem razlika unutar dijalekata i među njima, koje je češće od dijalektno zamjene, odnosno od odustajanja i funkcionalnog gubitka nekog dijalekta u korist nekog drugog jezičnog varijeteta (Auer, Hinskens i Kerswill 2005: 11). Zbog dugotrajnog kontakta među varijetetima dolazi do *konvergencije* koja podrazumijeva smanjenje strukturnih razlika jezičnih sustava u kontaktu (Berruto i Cerruti 2019: 78). Kada su varijeteti sličnog sociolingvističkog statusa, konvergencija je uzajamna ili dvostrana (Berruto 2005, Berruto i Cerruti 2019). *Jednostrana konvergencija* ili *advergencija*, s druge strane, podrazumijeva razliku u prestižu i hijerarhijski odnos među varijetetima u kontaktu (usp. Mattheier 1996: 34, Auer 2005, Berruto i Cerruti 2019), a najviše se očituje na fonetskoj i leksičkoj razini (Berruto 2005),

u gubitku specifičnih fonetskih ili leksičkih varijanti. Gubitak specifičnih leksičkih varijanti i/ili njihovu zamjenu s manje obilježenim leksičkim varijantama (preuzetim iz standardnog varijeteta ili iz dominantnog regionalnog varijeteta) nazivamo smanjenjem kvantitativne varijabilnosti na leksičkoj razini. Elemente dijalekta koji na fonetskoj ili leksičkoj razini odstupaju od norme pojedini govornici smatraju istaknutima i stigmatiziranima (Auer, Hinskens i Kerswill 2005: 10–11) zbog čega oni najčešće i najbrže izlaze iz uporabe (Jutronić 2010: 30–32), varijeteti postaju međusobno sličniji, a dijasistem nekog narječja postaje homogeniji (Auer, Hinskens i Kerswill 2005: 11). Pojam je istaknutosti vrlo složen jer ovisi o stavu i percepciji govornika, pa pojedini govornici istaknute varijante mogu smatrati stigmatiziranima na kognitivnoj ili perceptivnoj razini (Auer, Barden i Grosskopf 1998; Kerswill i Williams 2002: 81), dok ih drugi mogu rabiti kao iskaz jezičnog identiteta. Istaknutost dijalektnih varijanti samo je jedan od mogućih razloga jezične akomodacije koja dovodi do jezičnih promjena tek kada neko novo jezično ponašanje postane norma, odnosno kada govornici dugoročno umjesto specifičnih fonetskih ili leksičkih varijanti rabe manje obilježene, regionalno poznatije ili pak standardne varijante. Dijalektno niveliranje ponekad dovodi do *koineizacije*, odnosno stvaranja kompromisnog varijeteta (usp. Hinskens 2001, Kerswill 2003, Kalogjera 2013, Berruto i Cerruti 2019) koji Žanić (2016: 159) opisuje kao »srednji varijetet – regionalna koiné, regiolekt, urbanolekt, vernakular, interdijalekt – koji nastaje u međuprostoru« između hrvatskog standardnog jezika, »medija društvene modernizacije« i dijalekta, »medija tradicije i društvene (re)tradicionalizacije, objedinjujući u raznolikim i varijabilnim opsezima njihove i elemente drugih jezičnih (pod)sustava«.

Osim internih razvojnih promjena i eksternog kontakta s drugim varijetetima, društvene, političke i ekonomske promjene izvanjezični su čimbenici dijalektnog niveliranja. Kada je riječ o specijaliziranom području poput vinogradarske i bačvarske terminologije, društvene i ekonomske promjene najvažniji su uzrok gubitka varijabilnosti na kvantitativnoj razini. Naime, istraživani je leksik starijoj skupini govornika bio dio svakodnevnog, aktivnog leksika, dok je za mlađu skupinu govornika postao dijafazijski varijetet, odnosno sektorijalni jezik karakterističan za specifične društvene skupine ili je pak, zbog promjena u načinu prerade grožđa i prestanka upotrebe pojedinih referenata, već prešao u pasivan leksik (usp. Kapetanović 2005).

3. Povijesni, geografski i društveni okvir Betine

Betina je smještena na Murteru, najvećem otoku Šibensko-kninske županije. Po osnovnim društveno-geografskim obilježjima mnogi Murter ne smatraju otočnom sredinom jer se na jednom dijelu Murterskog kanala približava kopnu

na samih 15-ak metara (Čuka 2004: 31) i jer je prvi most izgrađen već početkom XIX. stoljeća (Kulušić 1984: 137–138). Betina je smještena na SI strani otoka. Njezin povijesni dio izgrađen je na brijegu, a tek se kasnije, širenjem sela, kuće grade i uz obalu. Betina se prvi put spominje kao ime brežuljka 1450. godine, a pretpostavlja se da je nastala između 1452. i 1478. godine kada se prvi put spominje kao naselje (Juran 2004), odnosno u razdoblju konsolidacije venecijanske prevlasti u Dalmaciji i pada Bosne pod tursku vlast 1463. godine. Stošić (1941: 219, više u Traljić 1971) pretpostavlja da su prvi stanovnici Betine bili žitelji Vrane izbjegli pred Turcima, dok su Juranova (2004: 69 i 2008: 53–54) arhivska istraživanja, kao i činjenica da su najstarija potvrđena betinska prezimena identična nekim murterskima, pokazala da su Betinu najvjerojatnije utemeljile murterske obitelji što objašnjava i današnju isprepletenost murterskih i betinskih zemljišnih posjeda. Prema popisu stanovništva iz 2021. godine Betina ima 740 stanovnika¹. Podatci iz 1971. kazuju da se 38 %, a 2011.² 5 % stanovništva bavilo primarnim djelatnostima, dok je udio radno aktivnog stanovništva u tercijarnim djelatnostima sa 45 % 2001. godine porastao na 65 % 2011. godine. Prema istom popisu iz 2011. godine oko 25 % stanovništva bavi se sekundarnim djelatnostima, tj. znatni broj stanovnika bavi se drvenom brodogradnjom. Jezični su oblici oblikovani potrebama okoline, odnosno jezične zajednice (Haugen 1987), pa posljedično napuštanje primarnih djelatnosti, kao što su uzgoj povrća, grožđa i maslina, u korist tercijarnih, kao što su trgovina, ugostiteljstvo, nautički turizam i iznajmljivanje kuća i apartmana, nedvojbeno utječe na govor Betine u smislu smanjenja jezične varijabilnosti jer se usporedo sa smanjenim bavljenjem tradicijskim djelatnostima osiromašuju pripadajuće taksonomije.

4. Govor Betine

Govor mjesta Betine pripada južnočakavskom ikavskom dijalektu koji je glavninom zastupljen na otocima od Pašmana do Korčule uključujući zapadni Pelješac i jug otoka Paga, dok na kopnu zahvaća uzak obalni pojas od Novigrada do Cetine (Lisac 2009: 139). Vokal *i* kao refleks jata (Lisac 2009: 140) jedna je od najvažnijih značajki južnočakavskog dijalekta (*mrīža*, *mīsec*, *dīca*, *kolīno*, *divōjka*). Kratki vokali u betinskom govoru odgovaraju kratkim vokalima u standardnom hrvatskom jeziku, dok se dugi vokali, a osobito vokal *a*, zatvaraju (*krokāda*, *likāgr*, *glāva*)³ (Juraga 2010: 309). Fonem *h* u Betini je očuvan gotovo svagdje gdje mu je po etimologiji mjesto (*hrāna*, *ūho*, *jūha*), a jedna je od

¹ Popis2021.hr, pristupljeno 6. travnja 2024.

² U trenutku pisanja rada podatci o sastavu stanovništva po djelatnostima iz popisa stanovništva za 2021. godinu još nisu bili obrađeni.

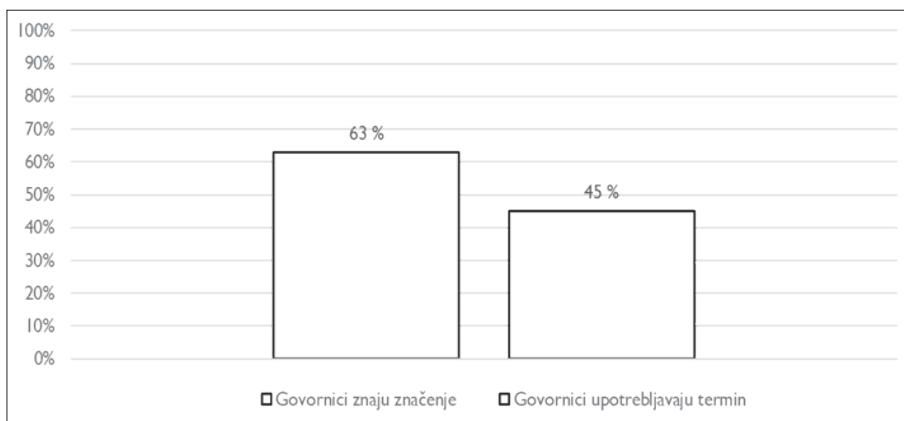
³ Zatvorenost vokala *a* nismo bilježili u korpusu.

značajnijih karakteristika konsonantskog sustava Betine, koja je konsekventna u govoru susjednog Murtera, zamjena glasa *f* romanske provenijencije glasom *h* (Moguš 1977: 5, Lisac 2009: 145, Juraga 2010: 310–311). Premda je ta pojava i dalje prisutna u nekim riječima kojima se koriste govornici svih generacija (*hacôl* ‘marama’, *hažôl* ‘grah’, *habricēr* ‘član crkvenog vijeća’, *huštân* ‘vrsta suknje’ ili *humâr* ‘dimnjak’), ona u govoru Betine nije sustavna, što se vidi u upotrebi dvojnog oblika *fildošpänja/hildošpänja* ‘plastični dio udice’ ili u primjeru *kalafât* koji se danas ustalio u odnosu na nekada učestaliji oblik *kalahât* ‘graditelj drvenih brodova’. Karakteristična je depalatalizacija *lj* u *j* (*botujûn* ‘velika staklena posuda kruškolikog oblika opletena prućem’, *butîja* ‘veća staklena boca’) (Juraga 2004: 255, Lisac 2009: 146) i fakultativni gubitak dočetnog *l* (*špinē(l)*, *bujō(l)*) (Juraga 2004: 255). Prilično je često ispadanje jednoga od dvaju suglasnika u suglasničkom nizu (*latêrna* ili *lantêrna*) (Lisac 2009: 148), pojednostavnjivanje suglasničkih skupina kao što je gubljenje zatvornosti glasa *č* ispred zatvornih suglasnika: *măška* (Lisac 2009: 147) ili ostvaraj praslavenskog *d'* kao *j* (*tûji* ‘tuđi’, *prēja* ‘pređa’) (Juraga 2010: 310). Nerazlikovanje glasova *č* i *ć* zbog čega se izgovara glas blizak glasu *č*, koji se često označava kao trorogo <č> (*potič*) (Lisac 1999: 108, Juraga 2004: 255), u radu ne označavamo, već rabimo znak <č>. Suglasnički skup *šč* (*ščâp*, *güşčericica*, *ščîpati*) (Juraga 2004: 256) i skup *čr* (*čřv*, *čřiva*) karakteristični su i za Betinu i za većinu čakavaca ikavaca (Juraga 2004: 256, Lisac 2009: 143). U Betini je karakteristična upotreba protetskog *s* (*pûž* > *spûž*) i protetskog *j* (Lisac 2009: 147) (*öpet* > *jöpet*). Govor Betine ima četveronaglasni sustav (Juraga 2010: 312) jer je uz tri stara naglasaka (˘ ˘ ˘) prisutan i kanovački dugouzlazni naglasak (*sélo*, *kóza*) (Lisac 1999: 107, Juraga 2010). Pojedini tipični primjeri akuta (*hûnda* ‘konop koji drži *lantînu* uz jarbol’) kod mlađe su generacije govornika danas zamijenjeni dugosilaznim naglaskom (*hûnda*). Akut se ipak očuvao u znatnom broju primjera (*badânj* ‘posuda u kojoj se kuha grožđe’, *kantîr* ‘potporanj na kojemu leži bačva’). Također je dobro očuvano staro naglasno mjesto pa se kratkosilazni naglasak javlja u središnjim slogovima (*Makîrina*), a u pojedinim primjerima i u posljednjem, zatvorenom slogu (*tinâc* ‘manja kada, nalik *mastâču*, ali manja, bez ušiju’, *ščenâc* ‘korov s tvrdim bodljikavim bobicama’). Na morfološkoj je razini karakterističan nulti morfem u genitivu množine imenica ženskog roda (*glâv*, *žên*). Betinski je govor djelomično pod utjecajem štokavskog, a djelomično kroz samostalni razvojni slijed izgubio mnoge čakavske osobine poput upitno-odnosne zamjenice *ča* koja je gotovo u potpunosti zamijenjena zamjenicom *šta*. Od ostalih zamjenica u upotrebi su *kô* ‘tko’, *nîko* ‘nitko’ i *kî* (*Kî jê vô čovîk?*). Pokazne zamjenice najčešće glase *vô* ‘ovo’, *vî* ‘ovi’, *nô* ‘ono’ i *nî* ‘oni’ (Juraga 2004: 261, Lisac 2009: 151–152). Prema mletačkom obrascu izražavanja posvojnosti javljaju se sintagme: *makîna od polîvanja*, *čëp o šûvra* i složenice nastale po istom principu: *fildošpänja/hildošpänja*. Karakteristična je i uporaba prijedloga *čâ* uz glagole kretanja: *îden*

čã ‘odlazim’ (Lisac 2009: 156). Govor je Betine često bio predmet istraživanja (Lisac 2009, Juraga 2004, Juraga 2010, RGOM), posebno iz perspektive proučavanja romanskih utjecaja (Škevin 2010). Samo rječnik *Betinska brodogradnja: etimologijski rječnik pučkog nazivlja* Gorana Filipija (1997) obuhvaća zavidan korpus u kojem je vidljiva značajna prisutnost romanskih, posebno mletačkih utjecaja. Varijacijski pristup betinskom govoru (Škevin 2012, 2013, 2016a, 2016b, Škevin Rajko 2021) ukazuje na očekivane dijalektne promjene koje se, između ostalog, očituju u gubitku kvantitativne varijabilnosti zbog zamjene specifičnih leksičkih (često romanskih) varijanti poput *grěšta* ili *stađunâno vîno* standardnim *nezrelo grožđe* i *(sa)zrelo vino*. Istraživanja provedena na srednjoj i mlađoj generaciji govornika iz Betine, bez obzira na područje istraživanog korpusa (maslinarstvo, kućanstvo, crkvena i pomorska terminologija, posuđe), pokazala su gotovo uvijek slične rezultate. Srednja i mlađa generacija ispitanika poznaje značenje 60-70 % termina, a rabi 40-50 % termina (Škevin 2012, 2016a, 2016b, Škevin Rajko 2021).

5. Analiza rezultata

Rezultati kvantitativne analize pokazuju da ispitanici poznaju značenje oko 63 % termina, a da upotrebljavaju oko 45 % termina koji su činili dio upitnika (Grafički prikaz 1 i Tablica 1).

Grafički prikaz 1. Odnos termina čije značenje govornici poznaju i onih koje upotrebljavaju

U interpretaciji rezultata sagledat ćemo čimbenike koji su doveli do smanjenja broja termina koje ispitanici poznaju i onih kojima se koriste: jezičnu akomodaciju kao posljedicu kontakta s drugim varijetetima te društvene i ekonomske promjene.

5.1. Utjecaj društvenih i ekonomskih promjena na promjene u dijalektu

Prema riječima starijih ispitanika Betinjani su do kraja sedamdesetih godina prošlog stoljeća obrađivali vlastite vinograde, a do početka devedesetih nastavili su se baviti vinarstvom otkupljujući grožđe od vanjskih uzgajivača. Te su ekonomske promjene vidljive i u poznavanju i primjeni istraživanog leksika. Ispitanicima uopće nisu poznate leme *hostovîna*, *lebŕnjak*, *paprîca*, *repârîja*, *rubigân*, *širiš*, *tinâc*, *žêrbo*, a također tvrde da ne upotrebljavaju termine *brênda*, *buklîja*, *dûga*, *kâšnjik*, *kòslata*, *košujîca*, *òpolito*, *podropùša*, *tratûr*, *zadnîti*, iako pojedini govornici poznaju njihovo značenje (v. Tablicu 1). Nazivi manjih i specifičnih referenata brže izlaze iz uporabe, a *lebŕnjak*, *paprîca* i *kâšnjik* nazivi su različitih vrsta čepova na bačvi, koje ne zna ili se njima ne koristi nijedan govornik. Izuzetak je *špinê(l)* čije značenje poznaje osam govornika, a njih šest izjavljuje da upotrebljava tu riječ. Na otvor u bačvi koju zatvara *špinê(l)* stavlja se *kanêla* ‘drvena slavina’ da bi se točilo vino iz bačve. To značenje također poznaje osam ispitanika, dok tri ispitanika kazuju da taj termin upotrebljavaju. *Tapûn* je također vrsta čepa, a to značenje znaju četiri govornika, ali samo se dva govornika služe tom riječju. Termini *crnâc*, *pŕčevac* i *biljâk*, nazivi za vrste crnog ili bijelog grožđa, nisu poznati našim ispitanicima, dok regionalno poznata *marasčîna* ili nacionalno poznati *dêbit* i *plavîna* jesu.

Tablica 1. Poznavanje i upotreba termina prema broju ispitanika

Broj ispitanika koji znaju značenje	Termin	Broj ispitanika koji izjavljuju da upotrebljavaju termin	Termin
12	<i>badânj</i> , <i>bevânda</i> , <i>bičarîn</i> , <i>bocûn</i> , <i>damijâna</i> , <i>dêbit</i> , <i>dròp</i> , <i>konòba</i> , <i>kvasîna</i> , <i>marasčîna</i> , <i>mastîti</i> , <i>mladîca</i> , <i>mòšt</i> , <i>pičòna</i> , <i>pîrija</i> , <i>plavîna</i> , <i>pòt</i> , <i>pritâkati</i> , <i>procîditi</i> , <i>ražentâti</i> , <i>slâviti</i> , <i>raslâviti</i> , <i>stađunâno</i> , <i>šćîpati</i> , <i>tŕsje</i> , <i>veživati</i> , <i>zâperak</i> , <i>zrîlo</i>	12	<i>badânj</i> , <i>bevânda</i> , <i>konòba</i> , <i>kvasîna</i> , <i>pritâkati</i> , <i>procîditi</i> , <i>slâviti</i> , <i>raslâviti</i> , <i>ražentâti</i> , <i>šćîpati</i> , <i>veživati</i>

Broj ispitanika koji znaju značenje	Termin	Broj ispitanika koji izjavljuju da upotrebljavaju termin	Termin
11	<i>gâlica, karatê(l), karatêlič, maštê(l), mîh, mišîna, obrûč, polîvati, rasûšena (bâčva), stanjâna, stanjâti, sumporîvati, zaplavîti</i>	11	<i>damijâna, pîrija, polîvati, rasûšena (bâčva), zrîlo</i>
10	<i>třgati, třganje, bukâra, cvitânje, kolâc, kôš, makîna od polîvanja, mastâč, navřcati, podânak, stûpa, sumporâča, štangâti (se), temperâti, istemperâti</i>	10	<i>bocûn, dèbit, mladîca, piçôna, pôt</i>
9	<i>bobîca, jêdro, otakâč, špûnto, špuntâti (se)</i>	9	<i>biçarîn, bobîca, cvitânje, drôp, gâlica, obrûč, plavîna, sumporîvati, tršje</i>
8	<i>barîlo, cvît, çehûja, lužîna, kanêla, špinê(l), špîca</i>	8	<i>karatê(l), karatêlič, maštê(l), môšt, stûpa, zâperak</i>
7	<i>bâja, grêšta</i>	7	<i>bâja, cvît, jêdro, kolâc, lužîna, mîh, mišîna, podânak, stanjâna, stanjâti, štangâti (se)</i>
6	<i>botujûn, butîja, herijâda, polîtkati, potampelâti, pronôšpera</i>	6	<i>třgati, třganje, bukâra, mâst, mastîti, špinê(l), navřcati, špûnto, špuntâti (se)</i>
5	<i>bujô(l), crnâc, mûha, štrôpi, trêsa</i>	5	<i>barîlo, çehûja, kôš, otakâč, zaplavîti</i>
4	<i>burâča, ôdrina, šârati, tapûn</i>	4	<i>grêšta, herijâda, makîna od polîvanja, maraščîna, ôdrina, potampelâti, stađunâno, špîca</i>

Broj ispitanika koji znaju značenje	Termin	Broj ispitanika koji izjavljuju da upotrebljavaju termin	Termin
3	<i>buklĳja, kalandrĳka, kavĳja, košujĳca, podropuša, pŕčevac, tratūr</i>	3	<i>burāča, kanĳla, mĳha, polĳtkati, sumporāča, šārati, štrōpi, temperāti, istemperāti, trĳsa, tresāti</i>
2	<i>blandjĳera, brĳnda, kantūr, ōpolito, zadnĳti</i>	2	<i>blandjĳera, bujō(l), crnāc, kalandrĳka, kavĳja, mastāč, pronōšpera, tapūn</i>
1	<i>biljĳk, dūga, kĳšnjik, kōslata, lĳkomicā</i>	1	<i>biljĳk, botujūn, butĳja, kantūr, lĳkomicā, pŕčevac</i>
0	<i>hostovĳna, lebrĳnjak, papričā, repārĳja, rubigān, širĳš, tināc, ųērbo</i>	0	<i>brĳnda, bukĳlja, dūga, hostovĳna, kĳšnjik, kōslata, košujĳca, lebrĳnjak, ōpolito, papričā, podropuša, repārĳja, rubigān, širĳš, tināc, tratūr, zadnĳti, ųērbo</i>

Što se tiče posuda koje su se rabile u vinarstvu, vinogradarstvu i bačvarstvu, ispitanici poznaju nazive onih posuda koje se i danas upotrebljavaju u domaćinstvu, ali se manje tim terminima sluųe (*bocūn, pičōna* (poznaje 12, upotrebljava 10 ispitanika), *pōt, bičārĳn* (poznaje 12, upotrebljava 9 ispitanika), *karatĳ(l)* i *maštĳ(l)* (poznaje 11, upotrebljava 8). Nazive za posude koje se danas rjeđe koriste ili su se potpuno prestale koristiti (npr. *tināc, kōslata, mastāč, brĳnda, bukĳlja, bujō(l)* i *burāča*) u komunikaciji rabi manje od tri ispitanika.

5.2. Utjecaj jezične akomodacije na promjene u dijalektu

Teorija jezičnog prilagođavanja i princip istaknutosti smatraju se osnovnim teorijskim okvirom za proučavanje jezičnih promjena u kontekstu varijeteta koji su u kontaktu s drugim dominantnim standardnim ili regionalnim varijetetima (Niedzielski i Giles 1996: 338). Posljednjih su desetljeća, zbog otvaranja lokalnih zajednica i veće mobilnosti, ispitanici izloųeniji jezičnom prilagođavanju koje treba biti dugotrajno i postati norma da bi dovelo do promjene. Prethodno smo

spomenuli da princip istaknutosti ovisi o brojnim objektivnim i subjektivnim čimbenicima i o percepciji govornika. Ono što je stigmatizirano za jednog govornika, ne mora biti za drugog. Da bismo utvrdili je li pojedina lema specifična samo za betinski govor ili je rasprostranjena na regionalnoj razini, odnosno u većem dijelu Dalmacije, za pojedine smo primjere potražili potvrde u rječnicima čakavskih govora. Činjenica da rječnici potvrđuju određene leme znači da su one bile dio nekog lokalnog govora, ali ne potvrđuju njihovu stvarnu uporabu. Tako Juragin (2010) *Rječnik govora otoka Murtera* (RGOM) za Betinu potvrđuje leme *kalandrâka*, *žêrbo*, *šîrîš*, *lebŕnjak* i mnoge druge koje ispitani govornici više ne poznaju ili se njima ne koriste. *Pîriju*, *bevându* i glagol *ražentâti* vjerojatno rabe svi govornici jer su regionalno, a i nacionalno poznati termini koji imenuju poznate predmete ili radnje. Da principom istaknutosti ne možemo objasniti svaku jezičnu promjenu, svjedoče primjeri *damijâna* i *grêšta*. Značenje leme *damijâna*, koja je poznata svim čakavskim govornicima u više formalnih i naglasnih varijanti (npr. *damîžâna*, *damjana* (SKOK I 378–379), *damijôna* (RBG 430), *damjâna* (RRG 78)), svi ispitanici poznaju i njome se koriste. *Damijâna* je sve rjeđa kao uporabni, a sve češća kao ukrasni predmet. Rječnici potvrđuju lemu *grêšta* u značenju ‘nezrelo grožđe’ (RGS 100, RGP 118, RGV 64), a južnije od Betine javlja se varijanta *grêštva* (RBG 458, RSG 115) što upućuje na to da se radi ili da se radilo o regionalno, a ne samo lokalno specifičnoj varijanti. Pa ipak ona, za razliku od *damijâne*, izlazi iz upotrebe jer njezino značenje poznaje sedmero ispitanika, od kojih bi ju četvero upotrijebilo u govoru. *Pronđšpera* je, s druge strane, termin čije značenje poznaje šestero ispitanika, a dvoje se ispitanika njime koristi. Ostalih četvero ispitanika koji poznaju značenje navodi da će radije upotrijebiti varijantu *peronospora* što možemo objasniti upravo istaknutošću betinske varijante. I za druge su termine ispitanici izjavili da će radije upotrijebiti standardnu ili regionalno poznatiju varijantu: *odležano* umjesto *stađunâno*, *kiselo* ili *pokvareno* umjesto *špûnto*, *špuntâno*, *promîšati* ili *izmîšati* umjesto *temperâti*, *istemperâti*, *sleći (se)* umjesto *štangâti (se)*. Rječnici jadranskih idioma pokazuju da je oblik *špûnto*, *špuntâno* u uporabi u cijeloj Dalmaciji u više naglasnih i formalnih varijanti: *špûnat*, *špüntà*, *špûnto* ‘ciknulo’: *vîno jê špûnto* ‘sljutilo se, ciknulo’ (RGV 209), *špûnto* ‘kiselo’ (RGS 364), *špûnto* (RRG 299), *špûnt* (RGP 363), *špuntîn* ‘vino koje je lagano išlo na ocat’ (RKG 304), *špuntîn* (RGGK 354) i *špuntîn* ‘ocat’ za Žrnovo (JETI III 234) i na kraju glagol *špuntâti* ‘ciknuti (o vinu)’ (RGP 363, RGV 210). Taj primjer prestanka upotrebe leme *špûnto*, *špuntâno* govori u prilog jednostranoj konvergenciji lokalnog govora prema standardnom varijetetu. *Temperâti*, *istemperâti* mletacizam je potvrđen na jadranskoj obali u više značenja. Skok potvrđuje *stemperat* ‘pomiješati vino ili ocat s vodom da se dobije bevanda’ (SKOK III 457). U Murteru, Vrgadi, Povljani i u Salima *temperâti* ima značenje potvrđeno u Betini ‘miješati, mutiti’ (RGOM 265, RGV

214, RGP 374, RGS 378). Dakle, radi se o terminu koji nije tipičan samo za govor Betine, ali koji se, barem u Betini, gubi u korist regionalne varijante *promîšati*. Termin *kalandràka* ‘jako loše vino’ poznaje troje, a njime se koristi dvoje ispitanika. U Murteru je *kalandràka* ‘zadnji ostaci vina s dna bačve’ (RGOM 123), dok konzultirani rječnici lokalnih čakavskih govora ne potvrđuju lemu. Betinsko se značenje razlikuje od onih koje Vidović i Vinja potvrđuju za druge dijelove jadranske obale. Betinskoj i ostalim potvrdama zajednička je pejorativna konotacija termina na koju ukazuje sufiks *-aka* (JETI II 47). Betinskom *kalandràka* semantički je blisko korčulansko *pišàndraka* ‘vino; loše mlako piće koje ne osvježuje’ (JETI II 47), a značenje koje Vidović potvrđuje za *kalandràka* je ‘ostaci od objeda. Slano, isprano i prekuhano meso. K tome malo masti, dvije kapule, malo papra i suđeni krumpir’ (PR 188). *Kalandràku*, dakle, možemo smatrati lokalno specifičnim terminom koji izlazi iz uporabe. S druge je strane pridjev *žërbo* za ‘neukusno oporo, trpkko, nedokuvano vino’ (Škevin 2010), potvrđen u terminologiji vinarstva i u drugim dijelovima Dalmacije, u Betini izišao iz uporabe. Vinja donosi varijante *zërab*, *zërba*, *zërbo* i *zërb* ‘kiseo, ljut (najčešće o vinu)’, a za Trogir glagol *zërbat se* ‘uzljutiti se’ (JETI III 320). Rječnici jadranskih idioma potvrđuju *žërb*, *žërbà*, *žërbo* ‘trpak, opor’ na Vrgadi (RGV 247), *žërb* ‘trpak, gorak’ u Poveljani (RGP 425), *žërbo* ‘trpkko, gorko’ u Salima (RGS 437) i *žërbi* (*vîno žërbo*) u Božavi (SKOK I 552). Termin *tršje* ‘vinograd’, osim na otoku Murteru (RGOM 272), koristi se na Braču, u Bibinjama i u Salima (usp. IsEtim VI 179), a u Betini svi ispitanici poznaju njegovo značenje, dok se njih devetero njime koristi. U Dalmaciji je za ‘berbu grožđa’ češća uporaba termina *jemâtva* (usp. IsEtim VI 189) od termina *trgati*, *trganje*. Možda je to razlog zbog kojeg samo šestoro ispitanika izjavljuje da se koristi tim terminom, dok ostali izjavljuju da bi radije upotrijebili manje obilježenu varijantu *brati grožđe*. *Trganje grôžđa* po istaknutosti je usporedivo s terminom *čùpanje maslin*, koji je također donekle obilježen u odnosu na standardnu ili regionalnu varijantu *brati masline* (usp. Škevin Rajko 2021).

6. Zaključak

Ovo se istraživanje nadovezuje na dosadašnja sociolingvistička istraživanja provedena u Betini i pokazuje da u području vinogradarske i bačvarske terminologije 63 % ispitanih govornika i govornica poznaje značenje, a da se njih 45 % koristi pripadajućim terminima. Kvantitativnim se rezultatima koristimo samo kao pokazateljima promjena jer su provedeni u okviru strukturiranih intervjuja i upitnika, a ne u realnim komunikacijskim situacijama u kojima bi bila jasnija razina jezične uporabe i akomodacije.

Rezultate smo interpretirali iz perspektive jezičnog prilagođavanja i društvenih i ekonomskih promjena jer svaki od tih čimbenika utječe na činjenicu da srednja generacija ispitanih govornica i govornika upotrebljava oko 55 % manje termina od starijih sumješтана. Dijalektna promjena kao posljedica društvenih i ekonomskih promjena očituje se u gubitku termina *crnăc*, *přčevac*, *biljăk*, *blandjêra*, *maraščina*, *makina od polivanja*, ali i naziva brojnih posuda poput *tinăc*, *brênda*, *buklija*, *kôslata*, *bukăra*, *mastăc*, *burăca*. Da govornici manje sudjeluju u procesu prerade vina, vidljivo je u nepoznavanju tehničkih termina poput naziva čepova: *paprića*, *lebřnjak*, *kăšnjik* i *tapŭn*. Istraživanje je pokazalo da su regionalno poznate leksičke varijante *şpŭnto*, *şpuntăno* i *temperăti*, *istemperăti* na putu da ih zamijene standardna varijanta *kiselo* i regionalna varijanta *promiřati*. Za pojedine je leme, poput varijanti *hostovina*, *şiriř* ili *žerbo*, izostalo tumačenje njihova nepoznavanja i nekorištenja jer dijalektne promjene i odluku govornika da se koriste ili ne koriste određenim terminima nije uvijek moguće objasniti.

Opisane promjene betinskog govora prilog su razumijevanju dijalektnih promjena lokalnih čakavskih govora u smislu gubitka njihove leksičke varijabilnosti u odnosu na druge čakavske varijetete i u odnosu na standardni varijetet. Da se lokalni govori mijenjaju i međusobno približavaju, činjenica je koju ne možemo promijeniti, kao što je evidentno i da pojedine promjene, u smislu prestanka uporabe leksema, nije moguće objasniti. Ovaj je rad, međutim, pokazao da promjene okoline nekog dijalekta, odnosno promjene u društvenom i ekonomskom djelovanju, dovode do promjena u samom dijalektu. Podjednako, promjene u dijalektu uzrokuju promjene u društvenom djelovanju kroz jezik, u načinu komunikacije i obraćanja, uporabi lokalno specifičnih varijanti, prihvaćanju i percepciji svojeg i jezičnog identiteta drugih govornika.

7. Glosar

- badānj** *m* ‘posuda u kojoj se kuha grožđe’ < prasl. **bъdъnъ* (HENCNCR 80) [12/12]
- bāja** *f* ‘manja drvena posuda, dolje užeg, gore šireg oboda, nalik mastaču, ali manja i bez ručica, služi za namakanje maslina u moru, za taloženje ulja i sl.’ < mlet. *baia* (VMGD 12) [7/7]
- barīlo** *n* ‘drvena bačva od oko 60 lit.’, ‘mjera za tekućinu’ < mlet. *baril*, *barila* ‘vaso di legno a doghe’ (BOE 65) [8/5]
- bevānda** *f* ‘razvodnjeno vino’ < *bevanda* ‘vino annaquato’ (BOE 77) [12/12]
- bičarīn** *m* ‘čашica za rakiju i liker’ < mlet. *bicerin*, *biciaréin* (VG 90) [12/9]
- biljāk** *m* ‘vrsta bijelog grožđa’ < vjerojatno od prasl. i stsl. *běľь* ‘bijel’ (v. *bijel*, ERHJ I 55) [1/1]
- blandjēra** *f* ‘vrsta (divlje) loze’ < nepoznata etimologija [2/2]
- bobīca** *f* ‘zrno grožđa’ < prasl. **bobъ* (IsEtim VI 171.1.4.) [9/9]
- bocūn** *m* ‘boca uska grla, a široka dna, služi za posluživanje i držanje vina’, *dem.* **bocunīč** *m* < mlet. *bozzon* ‘boccia grande di vetro’ (BOE 96) [12/10]
- botujūn** *m* ‘velika staklena posuda kruškolika oblika obično opletena prućem’, **butīja** *f* ‘boca (gola ili pletena)’ < mlet. *botiglia* (BOE 95) [6/1]
- brēnda** *f* ‘plosnata drvena posuda za vodu ili za grožđe koja se nosila na leđima ili na tovaru’ < mlet. *brenta* ‘recipiente di legno per il trasporto a spalla del vino’ (VG 115) [2/0]
- bujō(l)** *m* ‘drveno vjedro s dva uha kroz koje se provuče konop da se može grabiti more ili voda. Služi za izbacivanje mora ili za polijevanje broda’ < tršč. *buiol* ‘secchio di legno a doghe’ (GDDT 100) [5/2]
- bukàra** *f* ‘velika drvena posuda, poput čaše, iz koje se pije vino’ < mlet. *bucàra* ‘(...) vaso ragionevolmente grande di legno, in cui si mesce acqua e vino, e va girando all’intorno di bocca in bocca, per fino a tanto che è vuoto’ (VDVD 36) [10/6]
- buklīja** *f* ‘pljosnata drvena posuda za vino’ < ngrč. *bokalion* (HENCNCR 157) [3/0]
- burāča** *f* ‘vreća od kože u kojoj se drži vino’ < mlet. *boracia* (GDDT 85, VG 105), *borachia* ‘borraccia, fiasca di cuoio (...) da riporvi il vino’ (BOE 91) [4/3]
- crnāc** *m* ‘vrsta grožđa’ < prasl. **čъrnъ* (IsEtim VI 186), v. **přčevac** [5/2]
- cvīt** *m* ‘koprena koja se stvara na površini vina u bačvi’ < prasl. **květъ* (ERHJ I 117) [8/7]
- cvitānje** *imprf* ‘cvijetanje loze’ < v. **cvīt** [10/9]
- čehūja** *f*, **čefūja** *f* ‘mali grozd; na jednom grozdu može biti više čefuja’ < slavenske, ali ne posve razjašnjene etimologije (ERHJ I 123, IsEtim VI 186.3.1.) [8/5]

- damijâna** *f* ‘velika opletena staklena posuda’ < mlet. *damegiàna* ‘specie di fiasco grande di vetro, per lo più rivestito di paglia o di vimini, per uso di conservar vino o altri liquori’ (BOE 277) [12/11]
- dèbit** *m* ‘vrsta (bijelog) grožđa’ < mlet. *debito* ‘dug’ i *pagadebiti* ‘vrsta grožđa’ (GDDT 422, VG 720, JETI I 121) [12/10]
- dròp** *m* ‘ostatak od grožđa (od kojega se peče rakija)’ < germansko-slavensko podrijetlo, riječ vjerojatno nastala ukrštavanjem dva formalno slična korijena, stvnj. *trebir* ‘talog’ i **trep-* ‘gaziti, gnječiti’ (ERHJ I 200, IsEtim VI 193.3.1) [12/9]
- dûga** *f* ‘jedna od dasaka od kojih je sastavljena bačva’ < prasl. **doga* (ERHJ I 205) [1/0]
- gâlica** *f* ‘bakrov sulfat’ < *njem. Galitzenstein* (ERHJ I 257) [11/9]
- grèšta** *f* ‘nezrelo grožđe’ < mlet. *gresta* (BOE 317) [7/4]
- herijâda** *f* ‘mali prozor (obično u konobi) sa željeznom rešetkom’ < mlet. *feriàda* ‘inferriata’ (BOE 265) [6/4]
- hostovîna** *f* ‘grozd bez zrnja’ < prasl. **cholstь* (SKOK I 698, IsEtim VI 186.3. Božanić 1993: 58) [0/0]
- jêdro** *adj* ‘sočno grožđe, velikog zrna’ < prasl. **edrbь* (ERHJ I 401) [9/7]
- kalandrâka** *f* ‘jako loše vino’ < tršč. *calandra* (GDDT 111-112). „*Kalandraka* je nastalo od *kalandr-a* kao naziv za hranu kojom se na takvom brodu mornari hrane” (JETI II 47) [3/2]
- kanèla** *f* ‘drvena pipa na bačvi’ < mlet. *canelo (cànola) de la bota* (BOE 128-129, GDDT 121) [8/3]
- kantîr** *m* ‘potporanj na kojemu leži bačva’ < mlet. *cantièr* (BOE 130) [2/1]
- karatè(l)** *m* ‘bačvica’, dem. **karatèlič** *m* < mlet. *caratèlo* ‘botticella’ (BOE 136) [11/8]
- kâšnjik** *m* ‘čep za otakanje’ < nepoznata etimologija [1/0]
- kavîja** *f* ‘drveni klin na bačvi’, ‘drveni čavao, klin’ < mlet. *cavègia* (BOE 153), *cavia* (VG 196, BB 116-7) [3/2]
- kolâc** *m* ‘podupirač za lozu’ < prasl. **kolь* (ERHJ I 460) [10/7]
- konòba** *f* ‘prostoriya u prizemlju kuće u kojoj se drže bačve s vinom, ulje i hrana’ < „Rana posuđenica iz latinskoga CANABA ‘krčma, koliba’, nepoznate etimologije” (ERHJ I 473) [12/12]
- kòslata** *f* ‘bačva u kojoj se prevozi grožđe iz vinograda; koslata se postavi vodoravno u *kar*’ < dalmatski < CASTĒLLUM ‘dvorac’ (SKOK II 163) [1/0]
- koš** *m* ‘posuda u kojoj se masti grožđe’. *v. mastâč* < prasl. i stsl. *košь* (HENCRCR 618) [10/5]
- košujica** *f* ‘koprena koja se stvori na vinu koje duže stoji’ < prasl. **košulja* (ERHJ I 487) [3/0]
- kvasîna** *f* ‘vinski ocat’ < prasl. i stsl. *kvâsь* (*v. kvas*, ERHJ I 531) [12/12]

- lākōmica** *f* ‘niska drvena bačvica koja se koristila za pretakanje vina’ < prasl. **olkomъ* (HENCNCR 656) [1/1]
- lebñnjak** *m* ‘mali čep odušnik na vrhu bačve iza *tapuna*’ < nepoznata etimologija [0/0]
- lužina** *f* ‘bolest vinove loze’ < vjerojatno od *lug* ‘pepeo’ (usp. *pepelnica* IsEtim VI 185) [8/7]
- makina od polivanja** *f* ‘sprava za polijevanje vinograda modrom galicom’ < mlet. *màchina* (BOE 380- 1) ili tal. *macchina* (VLI 1282), sintaktički kalk prema romanskom modelu. [10/4]
- marasčina** *f* ‘vrsta grožđa’ < tal. *amarasca* (HENCNCR 709) [12/4]
- mastāč** *m* ‘drvena posuda u koju se stavljalo grožđe, ima uši’ < dalmatski < lat. MŪSTUM (DELlCd, SKOK II 383-4) [10/2]
- mastiti** *impf.* ‘gaziti grožđe (bosim nogama)’, **māst** *m* ‘zgnječeno grožđe, vinski mošt, ostatci grožđa’ < v. **mastāč** [12/6]
- maštē(l)** *m* ‘kabao’ < mlet. *mastèla* (BOE 404) [11/8]
- mih** *m*, **mišina** *f* ‘vreća od osušene ovčje kože u kojoj se drži vino’ < prasl. i stsl. *měxъ* (HENCNCR 739) [11/7]
- mladica** *f* ‘mladica vinove loze’ < prasl. **molďъ* (ERHJ I 622) [12/10]
- mōšt** *m* ‘sok od grožđa’ < mlet. *mosto* (IsEtim VI bilj. 811) [12/8]
- mūha** *f* ‘plijesan’, ‘pokvareno, sljućeno vino’, ‘bolest vina’ < mlet. *mufa* (BOE 431) [5/3]
- navrčati** *imprf.* ‘kalemiti, cijepiti’ < prasl. **vьrtati* v. *navrtati* (ERHJ I 687) [10/6]
- obrūč** *m* ‘obruč na bačvi’ < prasl. **òbrqčь* (ERHJ II 42) [11/9]
- òdrina** *f* ‘sjenica po kojoj se penje vinova loza i koja ljeti stvara hlad’ < *odar* ‘što-god povišeno izvedeno od *dasaka*’ (ERHJ II 53) [4/4]
- òpolito** *adj* ‘puno soka, ciđa (za grožđe)’ < možda od *opol* < lat. APALUS (HJP) [2/0]
- otakāč** *m* ‘niska bačva u koju se pretače vino’ < prasl. **tōčiti* (IsEtim VI 194.2) [9/5]
- paprīca** *f* ‘čep na mišini’ < nejasna etimologija [0/0]
- pičōna** *f* ‘čaša od *late* s ručkom’ < mlet. *piciona* ‘bicchiere metallico (...)’ (GDDT 462, JETI III 32) [12/10]
- pīrija** *f* ‘lijevak’ < mlet. *piria* (BOE 512) [12/11]
- plavina** *f* ‘vrsta crnog grožđa’ < prasl. **polvъ* (HER 485, IsEtim VI 186) [12/9]
- podānak** *m* ‘vinski talog’ ili ‘vino s dna bačve’ < prasl. i stsl. *dьbno* (ERHJ I 144-145) [10/7]
- podropūša** *f* ‘loše vino iz druge ruke koje se dobije ponovnim vrenjem već ocijeđena mošta i nadolivene vode’ < v. **drōp** [3/0]
- polītikati** *prf.* ‘skupljati ostatke nakon berbe’ < prasl. **l’ko* (IsEtim VI 189.3) [6/3]

- polivati** *imprf* ‘škropiti lozu’ < prasl. i stsl. **liti* (ERHJ I 560) [11/11]
- põt** *m* ‘metalna čaša ili lončić s ručicom’, *dem potič* *m.* < mlet. *poto* (GDDT 490) [12/10]
- potampelâti** *prf* ‘podignuti, poduprijeti mladicu s takljom’ < Složenica od mlet. *pontâr*, *pontelâr* ‘poduprijeti, pričvrstiti’ (BOE 521) [6/4]
- přčevac** *m* ‘vrsta grožđa’ < *prč* ‘jarac’ < prasl. **pъrk-* (ERHJ II 194) [3/1]
- prîtâkati** *imprf* ‘prelijevati vino’ < prasl. **tōčiti* (IsEtim VI 195.1) [12/12]
- procîditi** *prf* ‘procijediti vino’ < prasl. **cěditi* (ERHJ II 109) [12/12]
- pronõšpera** *f* ‘bolest vinove loze’ < Filipi smatra da je u čakavskim govorima ovo učeni naziv prema hrvatskome standardu ili posuđen iz nekog mletačkog govora (gdje je također učenog podrijetla) – tal. *peronospora* (DELlcd, IsEtim VI 185) [6/2]
- rasûšena (bâčva)** *adj* ‘bačva koja se gubitkom vlage ili stajanjem rastavila na mjestima gdje je bila sastavljena’ < prasl. **sušiti* < **suxъ* (ERHJ II 408) [11/11]
- ražentâti** *prf* ‘oprati vodom (bačvu)’, ‘oplaknuti (bačvu)’ < mlet. *resentar* ‘isto’ (BOE 568) [12/12]
- repârija** *f* ‘vrsta (divlje) loze’ < nepoznata etimologija [0/0]
- rubigân** *m* ‘sredstvo za prskanje loze’ < nepoznata etimologija [0/0]
- slâviti** *imprf*, **raslâviti** *prf* ‘dolijevati vodu u vino’, **slâva bevânda** ‘razvodnjena bevanda’ < lat. **ex-lavō* ‘razvodnjavati’, v. *slavina* (ERHJ II 354) [12/12]
- stadunâno** *adj* ‘odležano i sazrelo vino’ < mlet. *stagionà* ‘Stagionato, vale Perfezionato, e dicesi specialmente del Vino’ (BOE 699) [12/4]
- stûnj** *adj* ‘vodonepropustan’, **stanjâna** *adj* ‘nepropusna bačva’, **stanjâti** *prf*, **stanjivati** *imprf* ‘napuniti bačvu morem i tako je ostaviti više dana tako da nakon bubrenja drva postane vodonepropusna’, ‘učiniti brod vodonepropusnim’ < v. **štangâti (se)** (BB 225) [11/7]
- stûpa** *f* ‘kućina, ostatci konoplje ili lana, nekada se namakala u katran; služi za šuperenje’ < mlet. / tal. *stôppa* ‘cascame del lino e della canapa, usato per imbottiture o, incatramato, per calafatare imbarcazioni’ (VLI 2249, BB 226-7). [10/8]
- sumporâča** *f* ‘naprava za sumporivanje’ < oblici tipa sumpor učene su riječi (IsEtim VI 185.1.2) [10/3]
- sumporivati** *imprf* ‘sumporiti’ < v. **sumporâča** [11/9]
- šârati** *imprf* ‘kada grožđe počne zrijati’ < prasl. i stsl. *šarъ* (ERHJ II 421) [4/3]
- ščîpati** *imprf* ‘čupkati zrna s grožđa’ < prasl. **ščîpati* (ERHJ II 438) [12/12]
- šîrîš** *m* ‘stvrđnuti vinski talog koji se stvara unutar bačve’ < nejasna etimologija, možda od turcizma *šira* ‘sok od grožđa bez alkoholnog vrenja’ [0/0]
- špîca** *f* ‘grožđana koštica’ < *njem. Spitz* ‘šiljak, vrh’ (ERHJ II 435) [8/4]

- špině(l)** *m* ‘jedan od čepova na bačvi’ < mlet. *spinèlo*, dem. od *spina* (*de la bota*) (BOE 691) [8/6]
- špūnto**, **špuntāno** *adj* ‘kiselo grožđe ili vino’, ‘sljučeno, malo pokvareno vino’
špuntāti (*se*) *prf* ‘sljutiti se, ciknuti (za vino)’ < *spunto* ‘detto di vino che sta inacidendo’ (DEVI 222, JETI III 234) [9/6]
- štangāti** (*se*) *prf*, **štangívati** (*se*) *imprf* ‘staložiti se za vino ili ulje’ < tršč. *stagnar* (GDDT 677) [10/7]
- štrôpi** *mpl* ‘dva kratka konopa privezana za uši barila kroz koje je provučena štanga i pomoću koje dvoje ljudi nosi baril’ < mlet. *stropo* (BOE 717, BB 261-262) [5/3]
- tapūn** *m* ‘veliki čep na sredini bačve’ < mlet. *tapone* (BOE 735) [4/2]
- temperāti** *imprf*, **istemperāti** *prf* ‘izmiješati vapno koji se stavlja u modru galicu’, ‘miješati, izmiješati’ < mlet. *temparàr* ‘pomiješati vino s vodom’ (BOE 741) [10/3]
- tinàc** *m* ‘manja kada, nalik *mastaču*, ali manja, bez ušiju’ < mlet. *tinazzo* (BOE 749) [0/0]
- tratūr** *m* ‘veliki lijevak od *late*’ < „Možda dalmato-romanski leksički ostatak od lat. TRAJĚCTŌRUM > srlat. TRACTORIUM” (SKOK III 489) [3/0]
- trèsa** *f* ‘unutrašnja greda u bačvi, potporanj’, **tresāti** *prf*. ‘staviti što poprijeko, pomaknuti u stranu, staviti bočno’ < *treso* ‘poprijeko’ (BOE 767) [5/3]
- třgati** *imprf* ‘brati grožđe’, **třganje** *n* ‘berba grožđa’ < prasl. **třgati* (IsEtim VI 189) [10/6]
- třsje** *n* ‘vinograd’ < prasl. **třsъ* (HER 640, IsEtim VI 179) [12/9]
- vežívati** *imprf* ‘vezati lozu’ < prasl. **vežàti* ERHJ II 548) [12/12]
- zadnīti** *prf* ‘postaviti bačvi dno’ < prasl. i stsl. *đbbno* (ERHJ I 175) [2/0]
- zâperak** *m* ‘izdanak’ < prasl. **pero* (ERHJ II 119) [12/8]
- zaplavīti** *prf* ‘sazrijeti (za grožđe)’ < v. *plavīna* [11/5]
- zrīlo** *adj* ‘zrelo’ < prasl. **zbrěti* (IsEtim VI 188.2) [12/11]
- žêrbo** *adj* ‘neukusno, oporo, trpkno vino ili grožđe’ < mlet. *zerbo* ‘acerbo’ (VG 1252) [0/0]

Literatura

- Auer, Peter. 2005. Europe's sociolinguistic unity, or: A typology of European dialect/standard constellations. *Perspectives on Variation: Sociolinguistic, Historical, Comparative*. Ur. Delbecque, Nicole; van der Auwera, Johan; Geeraerts, Dirk. Berlin – New York: De Gruyter Mouton, 7–42.
- Auer, Peter; Barden, Birgit; Grosskopf, Beat. 1998. Subjective and objective parameters determining “salience” in long-term dialect accommodation. *Journal of Sociolinguistics* 2 (2), 163–187.
- Auer, Peter; Hinskens, Frans. 2005. The role of interpersonal accommodation in a theory of language change. *Dialect change. Convergence and Divergence in European Languages*. Ur. Auer, Peter; Hinskens, Frans; Kerswill, Paul. Cambridge: Cambridge University Press, 335–357.
- Auer, Peter; Hinskens, Frans; Kerswill, Paul. 2005. The study of dialect convergence and divergence: conceptual and methodological considerations. *Dialect change. Convergence and Divergence in European Languages*. Ur. Auer, Peter; Hinskens, Frans; Kerswill, Paul. Cambridge: Cambridge University Press, 1–51.
- BB = Filipi, Goran. 1997. *Betinska brodogradnja – etimologijski rječnik pučkog nazivlja*. Šibenik: Županijski muzej Šibenik.
- Berruto, Gaetano; Cerruti, Massimo. 2019. *Manuale di sociolinguistica. Nuova Edizione*. Torino: UTET.
- Berutto, Gaetano. 2005. Dialect/standard convergence, mixing and models of language contact. *Dialect change. Convergence and Divergence in European Languages*. Ur. Auer, Peter; Hinskens, Frans; Kerswill, Paul. Cambridge: Cambridge University Press, 81–96.
- BOE = Boerio, Giuseppe. 1998. *Dizionario del dialetto veneziano*. Firenze: Giunti.
- Božanić, Joško. 1993. Rupa u željeznoj zavjesi III. *Čakavska rič*, 2, Split, 45–92.
- Čuka, Anica. 2004. Osnovna geografska obilježja otoka Murtera. *Murterski godišnjak*, 1, Murter, 31–61.
- DELlcd = Cortelazzo, Manlio; Zolli, Paolo. ²1999. *Dizionario etimologico della lingua italiana*. Ur. Cortelazzo, Manlio; Cortelazzo, Michele A. Bologna: Zanichelli, (izdanje na CD romu).
- DEVI = Turato, Gianfranco; Durante, Dino. 1995. *Dizionario etimologico veneto italiano*. Padova: La Galiverna, Battaglia Terme.
- DZZS = Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/h01_01_01_zup15_4545.html (pristupljeno 30.3.2024.)
- ERHJ I = Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*, 1. svezak (A-NJ). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- ERHJ II = Matasović, Ranko; Ivšić Majić, Dubravka; Pronk, Tijmen. 2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*, 2. svezak (O-Ž). Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- GDDT = Doria, Mario. 1987. *Grande dizionario del dialetto triestino, storico etimologico fraseologico*. Trieste: Edizioni Il Meridiano.
- Gilles, Peter. 1998. Virtual convergence and dialect levelling in Luxembourgish. *Dialect Levelling and the Standard Varieties in Europe, Folia Linguistica* 32, 1–2, 69–82.
- Haugen, Einar. 1987. *Blessings of Babel: bilingualism and language planning : problems and pleasures*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- HENCER = Anić, Vladimir i dr. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- HER = Gluhak, Alemko. 1993. *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec.
- Hinskens, Frans. 2001. Koineisation and creole genesis. Remarks on Jeff Siegel's contribution. *Creolisation and Contact*. Ur. Smith, Norval; Veenstra, Tonjes. Amsterdam – Philadelphia: Benjamins, 199–218.
- HJP = Hrvatski jezični portal; <http://hjp.srce.hr/index.php?show=search>
- IsEtim VI = Filipi, Goran. 2008. *Istrorumunjske etimologije, Knjiga 6: eleonimi, ampelonimi*. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile – Znanstvena udruga Mediteran.
- JETI I = Vinja, Vojmir. 1998. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Knjiga I. A-H*. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- JETI II = Vinja, Vojmir. 2003. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Knjiga II. I-Pa*. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- JETI III = Vinja, Vojmir. 2004. *Jadranske etimologije. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Knjiga III. Pe-Ž*. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- Juraga, Edo. 2004. Neke osobine i osobitosti murterskog govora. *Murterski godišnjak*, 2, Murter, 253–268.
- Juraga, Edo. 2010. Govori otoka Murtera. *Toponimija otoka Murtera*. Ur. Vladimir Skračić. Zadar: Sveučilište u Zadru, 309–319.
- Jutronić, Dunja. 2010. *Spliski govor: od vapura do trajekta: po čemu će nas pripoznavat*. Split: Naklada Bošković.
- Kalogjera, Damir. 2013. Iz terminologije dijalekatskih promjena. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, Zagreb, 18, 3–10.
- Kapetanović, Amir. 2005. Historizmi i semantičke promjene. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31 (1), Zagreb, 153–163.
- Kerswill, Paul. 2003. Koineization and Accommodation. *The Handbook of Language Variation and Change*, Ur. Chambers J. K.; Trudgill, Peter; Schilling-Estes, Natalie. Oxford: Blackwell, 669–702.

- Kerswill, Paul; Williams, Ann. 2002. 'Salience' as an explanatory factor in language change: evidence from dialect levelling in urban England. *Language change: the interplay of internal, external and extra-linguistic factors*. Ur. Mari C. Jones; Edith Esch. Berlin: Mouton de Gruyter, 81–110.
- Kulušić, Sven. 1984. *Murterski kraj*. Murter: Društveni centar.
- Lisac, Josip. 2009. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Lisac, Josip. 1999. Mjesto murterskog govora u čakavskom narječju. *Mogućnosti*, 1-3, Split, 107–111.
- Mattheier, Klaus J. 1996. Varietätenkonvergenz: Überlegungen zu einem Baustein einer Theorie der Sprachvariation. *Convergence and Divergence of Dialects in Europe. Sociolinguistica*, 10, 1, 31–52.
- Moguš, Milan. 1977. *Čakavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Niedzielski, Nancy; Giles, Howard. 1996. Linguistic accommodation. Ur. Hans Goebel i dr. *Kontaktlinguistik – Ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung*, Vol. 1(1), 332–342.
- PR = Vidović, Radovan. 1984. *Pomorski rječnik*. Split: Logos.
- RBG = Dulčić, Jure; Dulčić, Pere. 1985. Rječnik bruškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 7/2, Zagreb, 389–747.
- RGGK = Kalogjera, Damir; Fattorini Svoboda, Mirjana; Josipović Smojver, Višnja. 2008. *Rječnik govora grada Korčule*. Zagreb: Novi Liber.
- RGOM = Juraga, Edo. 2010. *Rječnik govora otoka Murtera*. Murter – Šibenik: Ogranak Matice hrvatske – Županijski muzej.
- RGP = Tičić, Ante. 2004. *Rječnik govora mjesta Poveljane, Libar poveljânskih besîd*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- RGS = Piasevoli, Ankica. 1993. *Rječnik govora mjesta Sali*. Zadar: Matica hrvatska – Ogranak Zadar, Povjereništvo Matice hrvatske Sali.
- RGV = Jurišić, Blaž. 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade*. Zagreb: JAZU.
- RKG = Mardešić – Centin, Pavao. 1977. Rječnik komiškoga govora. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 4, Zagreb, 265–321.
- RRG = Radulić, Ladislav. 2002. *Rječnik rivanjskoga govora*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- RSG = Vuković, Siniša. 2001. *Ričnik selaškoga govora: rječnik dijalekta Selaca na otoku Braču*. Split: Laus.
- SKOK I, II, III = Skok, Petar. 1971–1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I-IV*. Zagreb: JAZU.
- Stošić, Krsto. 1941. *Sela šibenskoga kotara*. Šibenik: Tiskara Kačić.
- Škevin, Ivana. 2010. *Etimološka i leksikološka obradba posuđenica romanskog podrijetla u govoru mjesta Betine na otoku Murteru*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.

- Škevin, Ivana. 2012. Između arhaičnog (romanskog) i standardnog (hrvatskog) jezičnog elementa: koineizacija otočnih varijeteta. *Aktualna istraživanja u primijenjenoj lingvistici. Zbornik radova s 25. međunarodnog skupa HDPL-a održanog 12-14. svibnja 2011. u Osijeku* Ur. Pon, Leonard; Karabalić, Vladimir; Cimer, Sanja. Osijek: HDPL, 171–184.
- Škevin, Ivana. 2013. Koineizacija iz semiotičkoga kuta, primjer betinskoga semiotičkog prostora. *Fluminensia: časopis za filološka istraživanja*, 25/1, Rijeka, 167–180.
- Škevin, Ivana. 2016a. Između primarnog i sekundarnog znakovnog sustava: procesi signifikacije i dinamika promjena crkvene semiosfere u Betini. *Jezikoslovlje* 17/3, Osijek, 617–642.
- Škevin, Ivana. 2016b. Dialect levelling and changes in semiotic space. *The future of dialects. Selected Papers from Methods in Dialectology XV*. (Language Variation 1). Ur. Côté, Marie-Hélène; Knooihuizen, Remco; Nerbonne, John. Berlin: Language Science Press, 281–304.
- Škevin Rajko, Ivana. 2021. Dijalektalne promjere u govoru Betine na primjeru terminologije maslinarstva. *Croatia et Slavica Iadertina*, 17 (1), Zadar, 183–201.
- Thakerar, Jitendra N; Giles, Howard; Cheshire, Jenny. 1982. Psychological and linguistic parameters of speech accommodation theory. Ur. Fraser, Colin; Scherer, Klaus R. *Advances in the Social Psychology of Language*. Cambridge: Cambridge University Press. 205–255.
- Traljić, Seid. 1971. Vrana i njezini gospodari u doba turske vladavine, *Radovi instituta JAZU u Zadru*, sv. XVIII, Zadar, 343–377.
- Trudgill, Peter. 1972. Sex, Covert Prestige and Linguistic Change in the Urban British English of Norwich. *Language in Society*.
- VDVD = Miotto, Luigi. 1991. *Il vocabolario del dialetto veneto-dalmata*. Trieste: Edizione Lint.
- VG = Rosamani, Enrico. 1990. *Vocabolario Giuliano*. Bologna: Lint.
- VLI = Zingarelli, Nicola. 2008. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli.
- VMGD = Rosamani, Enrico. 1975. *Vocabolario marinaresco giuliano-dalmata*. Firenze: Olschki.
- Weinreich, Uriel; Labov, William; Herzog, Marvin I. 1968. *Empirical Foundations for a Theory of Language Change*. Columbia: Columbia University.
- Žanić, Ivo. 2016. *Jezična republika. Hrvatski jezik, Zagreb, Split i popularna glazba*. Zagreb: Jesenski i Turk.

Dialect change in the Croatian-Čakavian local dialect of Betina – the case of viticulture and cooperage terminology

Summary

The paper aims to determine dialect change at the lexical level in the Croatian-Čakavian local dialect of Betina on the island of Murter using the example of one hundred and two selected terms from the field of viticulture and cooperage terminology. Starting from the assumption that younger speakers use fewer dialectal variants than their older peers, we consider language accommodation and social and economic changes as factors of dialect levelling. The field study consisted of structured interviews with respondents from two generations of speakers. The lexical corpus was collected from six older respondents, and then the knowledge of the meaning and use of the term was verified among twelve younger respondents. The results show that 63 % of speakers know the meaning and that 45 % claim to use the terms, which indicates that dialect levelling and change at the lexical level in local dialect of Betina is already occurring.

Ključne riječi: Betina, dijalektna promjena, vinogradarska i bačvarska terminologija, društvene promjene, ekonomske promjene, jezična akomodacija, istaknutost

Keywords: Betina, dialect change, viticulture and cooperage terminology, social changes, economic changes, language accommodation, salience